

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΕΤΕΡΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ

ΔΗΜΗΤΡΗ Α. ΓΛΗΝΟΥ

ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΚΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο ΓΛΗΝΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Η ματιά του μαγνήτιζε, ή όμιλία του μάγευε, τὸ πολυεδρικό μυαλό του ἄχτινοβολοῦσε, ή διάνοιά του σπάθιζε, ή καρδιά του πυρπολοῦσε. Ἐνωθεσ νὰ σέ αρπάξει μὲ τὰ γερά του χέρια, νὰ σέ ἀνεβάξει ψηλά, νὰ σοῦ δείχνει τὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς προόδου καὶ νὰ σέ σπρώχνει στὴ γόνιμη, τὴ δημιουργική δράση. Αὐτὴ εἶνε ή πρώτη μου ἐντύπωση, ὅταν μαθητῆς του κ' ἐγὼ τὸν πρωτογνώρισα στὰ 1912 διευθυντὴ στὸ Διδασκαλεῖο τῆς μέσης παιδείας. Ἡ διδασκαλία του ἀληθινὴ μυσταγωγία.

Δὲν ἦταν ὁ Δημήτρης Γληνὸς ὁ κλεισμένος στὸ ἀπόμερο γραφεῖο του ἐπιστήμονας, συλλέκτης ή πλάστης θεωριῶν. Εἶχε βαθειὰ κατανοήσει ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα, πὼς ή ἐπιστήμη εἶνε γιὰ τὴ ζωὴ, πὼς εἶνε τὸ πολυτιμότερο ὄπλο ποὺ δημιουργήσε μὲ κόπο καὶ ἰδρώτα ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ διαλύσει τὰ σκοτάδια, νὰ ξεδιαλύνει τὰ μυστήρια, καὶ νὰ κυριαρχήσει ἐπάνω στὴ γῆ. Εἶχε βαθειὰ κατανοήσει πὼς ὁ ἐπιστήμονας τότε εἶνε ἀληθινὸς τῆς ἐπιστήμης ἱεροφάντης, ἅμα φωτίζει τὸ δρόμο τῆς προόδου στοὺς συνοδοιπόρους του, ἅμα γίνεαι ἀληθινὸς ἐργάτης τῆς ζωῆς, ὑπηρέτης καὶ καθοδηγητῆς τῶν συνανθρώπων του, δημιουργὸς τῆς εὐτυχίας τους καὶ ὄχι ἐκμεταλλευτῆς τους.

Δὲν ἦταν ὁ Δημήτρης Γληνὸς ὁ ἀποτραβηγμένος στὸν ἐλεφάντινο πύργο του ρομαντικὸς δραματιστῆς τῆς ζωῆς. Ἦταν ὁ βαθυστόχαστος τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνίας ἐρευνητῆς. Δὲ φιλοδόξησε νὰ δημιουργήσει ἀνεδαφικά συστήματα. Ἐσκυβε συμπονετικά νὰ συλλάβει τὸν πόνο, τὴν ἀγωνία καὶ τὶς λαχτῖρες τοῦ λαοῦ καὶ ἐνσαρκωτῆς τῶν ἰδανικῶν τοῦ λαοῦ ἀγωνιζόταν, ἀκατάβλητος ἀγωνιστῆς, γιὰ τὴν πραγματοποίησή τους, γιὰ ν' ἀνοίξει τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Θέλησε νὰ γίνεαι καταλυτῆς τοῦ πόνου καὶ οἰκοδόμος τῆς εὐτυχίας. Βαθειὰ ή πίστη του στὴν ἀξία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκλόνητη ή αἰσιοδοξία του. Ἡρωική ή προσπάθειά του νὰ ὑψώνεται καὶ νὰ ὑψώνει τοὺς ἄλλους ἀδιάκοπα στὸ γνήσιο ἀνθρωπισμό. Ἐτσι ἔγινε ὁ φωτεινὸς τῆς νεολαίας καὶ τοῦ λαοῦ καθοδηγητῆς, ὁ ἀναμορφωτῆς, ὁ μεγάλος τοῦ ἔθνους δάσκαλος. Ἡ ζωὴ του ἀξεκούραστος ἀγώνας. Γνήσιο παιδί τοῦ

λαοῦ, ἔμεινε σ' ὅλη του τῆ ζωὴ πιστὸς στὸ πλευρό του καὶ ὑψώθηκε ὑπερασπιστὴς καὶ καθοδηγητὴς του. Γι αὐτὸ καὶ ἀγαπήθηκε βαθειά. Μὰ καὶ ἄλλο τόσο μισήθηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἐκμεταλλευτὲς τοῦ λαοῦ. Καυτηρίαζε καὶ χτυποῦσε ἀτρόμητα. Τίποτε δὲν τὸν φόβιζε. Οὔτε οἱ συκοφαντίες, οὔτε οἱ διωγμοί, οὔτε οἱ φυλακίσεις, οὔτε οἱ ἔξορίες. Μ' ὀλύμπια γαλήνη τὰ ἀντιμετώπιζε ὅλα, πιστὸς στὴν ἐσωτερικὴ φωνὴ τοῦ χρέους. Καμμιά λιγοψυχία. Πάντα ἔμπρὸς μ' ὅλη τὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ του δύναμη. Καὶ ὅταν πλάκωσε ἡ μαύρη σκλαβιά, πρῶτος ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους ἐνίωσε τὸν πόνο καὶ τὸν παλμὸ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ πρῶτος ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους μπῆκε μπροστὰ στὸν πονεμένο λαό. Ἀγωνίστηκε παληκαρῖσια μαζὶ του καὶ ἔπεσε στὶς ἐπάλλξεις τοῦ λαολυτρωτικοῦ ἀγώνα, μὲ τὸ νικητήριο ἐπάνω στὸ στόμα, μὲ τὸ μεγαλόπρεπο ὄραμα τῆς ἐτελικῆς νίκης τοῦ λαοῦ.

Ὁ Γληνὸς ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1911, ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὴν τρίχρονη σπουδὴ του στὴ Γερμανία. Πρωτοδιορίστηκε ἀπὸ τὸ κράτος ἀπλὸς ἑλληνοδιδάσκαλος στὸ 6ο ἑλληνικὸ σχολεῖο τῆς Ἀθήνας. Παράλληλα ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ ἐταιρεία τοῦ ἀνάθεσε νὰ διδάξει τὰ παιδαγωγικὰ στὸ Ἀρσάκειο. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ μπῆκε στὸν «Ἐκπαιδευτικὸ Ὀμιλο». Πολὺ γρήγορα ὑψώθηκε σὲ ἡγετικὸ του στέλεχος καὶ ὄρχιζε τὴν πλούσια, πολὺπλευρῆ καὶ τόσο γόνιμη ἐπιστημονικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ του δράση.

Τρία στάδια μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε στὸ ὀρητικὸ ξετύλιγμα τῆς δράσης του. Προοδευτικὸς ἀστὸς παιδαγωγὸς στὴν πρώτη περίοδο, ριζοσπάστης στὴ δεύτερη, σοσιαλιστὴς παιδαγωγός, ἀρχηγὸς τοῦ κοινωνικοῦ δημοτικισμοῦ καὶ μεγάλος τοῦ ἔθνους δάσκαλος στὴν τρίτη περίοδο.

Γιὰ τὴν πλατεῖα ἀνάλυση καὶ τὴ συνθετικὴ κατανόηση τῆς ἐκπαιδευτικῆς δράσης τοῦ Γληνοῦ, θὰ χρειαζόταν πολυσέλιδη μελέτη. Ἐλπίζω ἡ μελέτη αὐτὴ νὰ μὴν ἀργήσει νὰ ἰδεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Στὸ ὄρθρο τοῦτο θὰ περιοριστῶ νὰ παρουσιάσω σὲ ἄδρες γραμμὲς τὴν πλούσια ἐκπαιδευτικὴ του δράση. Σκοπός μου εἶνε νὰ βοηθήσω νὰ ἀξιολογηθῆι τὸ ἐκπαιδευτικὸ καὶ παιδαγωγικὸ του ἔργο, γιὰ νὰ φωτιστεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες πλευρὲς τῆς προσωπικότητάς του καὶ νὰ κατανοήσουμε τὴν ἐσωτερικὴ πορεία τῆς ραγδαίας προοδευτικῆς τοῦ ἐξέλιξης.

Πρῶτη περίοδος (1911—1920)

α'. Τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια τοῦ 1913. Ἡ πανίσχυρη τότε κυβέρνησις Βενιζέλου ἔχει ὑποσχεθῆι μὲ τὸ στόμα τοῦ ἀρχηγοῦ της νὰ ἀναδιοργανώσῃ καὶ νὰ ἀνορθώσῃ καὶ τὴν παιδεία. Ο τότε ὑπουργὸς τῆς παιδείας Γιάννης Τσιριμῶκος φιλοδοξεῖ νὰ γίνῃ ὁ μεταρρυθμιστὴς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Καλεῖ γιὰ συνεργάτη του καὶ παιδαγωγικὸ του σύμβουλο τὸ Δημήτρη Γληνὸ καὶ τοῦ ἀναθέτει τελικὰ νὰ συντάξῃ τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια. Ὁ Γληνός, νεότατος τότε, μόλις 30 χρονῶν, δίνει τὴν ἀρχικὴ μορφή στὰ νομοσχέδια καὶ γράφει τὴ γενικὴ εἰσηγητικὴ ἐκθέση.

Στὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια φαίνεται καθαρὰ σὲ ποιοὶ σημεῖο ἔχει φτάσει ὁ Γληνὸς στὴν ἐξέλιξή του. Παρουσιάζεται προοδευτικός, φέρνει ὅμως μέσα του καὶ τὰ γόνιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ὀλοένα «πρὸς τ' ἀριστερὰ» πορεία του.

Ὁ Γληνὸς πιστεύει, πὼς ἡ ἀστική τάξη μὲ τὸ κίνημα στὸ Γουδί λυτρώθηκε ἀπὸ τὴ βαρεια κηδεμονία, ποὺ ἀσκοῦσαν ἐπάνω της τὰ φεουδαρχικά στοιχεῖα, οἱ τσιφλικάδες καὶ τὰ «τζάκια». Πιστεύει ἀκόμα πὼς ἡ ἀστική τάξη, παίρνοντας τὴν ἐξουσία στὰ χέρια της μὲ στήριγμά της τὶς λαϊκὲς τάξεις, θέλει πραγματικὰ νὰ ἀνορθώσῃ τὴ χώρα. Γι' αὐτὸ καὶ τοποθετεῖται μὲ φανατισμό, θὰ ἔλεγα καὶ ἀφοσίωση, στὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων. Πιστεύει πὼς ὁ μέγας ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος αὐτοῦ, ὁ Βενιζέλος, ἐνσαρκώνει τὸν πόθο τοῦ λαοῦ γιὰ ἀνόρθωση καὶ τὴν ἀπόφαση τῆς ἀστικῆς τάξης νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ. Πρέπει νὰ περάσουν 15 ὀλόκληρα χρόνια, νὰ ζήσει ὁ Γληνὸς ἀλλεπάλληλες τραγικὲς διαψεύσεις, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ συμπέρασμα, πὼς ἡ ἀστική τάξη ἐκμεταλλεύτηκε γιὰ δικό της λογαριασμὸ τὸ κίνημα τοῦ 1909 καί, πρὶν προφτάσῃ νὰ κάνει μερικὰ προοδευτικὰ βήματα, ξανασυμβιβάστηκε μὲ τὰ φεουδαρχικά στοιχεῖα στὸν τόπο μας καὶ ξαναπέρασε στὴν ἀντίδραση.

Ἄμεση συνέπεια ἀπὸ τὴν πλοτὴ του στὴν προοδευτικὴ ἐξόρμηση τῆς ἀστικῆς τάξης, εἶνε ἡ συνειδητὴ προσπάθεια καὶ ὁ ἀγῶνας του σ' ὅλη τὴν πρώτη περίοδο νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση μὲ τὴν ἀστική τάξη «ἀνωθεν». Δὲν ἔχει ἀκόμη ξεκαθαρίσει ὁ Γληνὸς μέσα του πὼς ἡ ἀναγέννηση τῆς παιδείας εἶνε καὶ αὕτὴ δικαίωμα τοῦ δουλευτῆ λαοῦ, ποὺ δὲ θέλει νὰ τοῦ τὸ ἀναγνωρίσει ἡ ἀστική τάξη καὶ πὼς μόνο μὲ τὸν ἀγῶνα τοῦ λαοῦ θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθεῖ.

Ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ κοινωνικὸ βᾶθρο τοποθετεῖ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση μὲ τὰ νομοσχέδια τοῦ 1913. Καὶ ὅμως, λίγο ἂν προσέξουμε, θὰ βροῦμε πλούσια γόνιμα στοιχεῖα γιὰ τὴ ραγδαία «πρὸς τ' ἀριστερὰ» ἐξέλιξή του¹. Καὶ πρῶτα ὁ Γληνὸς δὲ δέχεται τὴν τόσο ὁμορφη στὴν ἐμφάνισή, μὰ καὶ τόσο παραπλανητικὴ καὶ ἀντιλαϊκὴ στὸ περιεχόμενό της θεωρία, πὼς ὑπάρχει ὑπερταξικὴ καὶ ὑπερκομματικὴ παιδεία, οὔτε βάζει γιὰ σκοπὸ του νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ, ὅπως ἔκανε, βαδίζοντας «πρὸς τὰ δεξιὰ» ὁ στενὸς συνεργάτης του στὴν περίοδο αὕτη, ὁ παιδαγωγὸς Ἄλέκος Δελμούζος. Βέβαια δὲ διατυπώνει καθαρὰ — αὐτὸ θὰ τὸ κάνει λίγο ἀργότερα — πὼς καὶ ἡ παιδεία εἶνε ὄργανο στὰ χέρια τῆς κυρίαρχης τάξης. Οὔτε ἔχει φτάσει ἀκόμη στὴν κεντρικὴ ἀντίληψη, πὼς ἡ παιδεία πρέπει νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴ βάση ὡς τὴν κορυφὴ τῆς ἐνιαίας λαϊκῆς, ὄργανο καὶ ὄπλο τοῦ λαοῦ γιὰ τὴν εὐημε-

1. Ὁ Γληνὸς πολλὰς φορὰς ἔλεγε, πὼς θέλει νὰ βρεῖ τὸν καιρὸ νὰ γράψῃ τὸ ἀπομνημονεύματά του, βάζοντας γιὰ τίτλο τοῦ βιβλίου του «Προχωρώντας πρὸς τ' ἀριστερὰ» ἢ «Ἀπὸ τὸ Μιστριώτη στὸ Λένιν».

ρία και τὴν πνευματικὴν τὴν ἀνύψωσιν. Πιστεύει ὁμοίως — καὶ τοῦτο εἶνε τὸ δευτέρου γόνιμο στοιχεῖον — πῶς ἢ καθε κοινωρικὴ τάξις καὶ ἰδιαίτερα ἡ λαϊκὴ τάξις, δικαιούται νὰ ἔχει τὸ δικό της συγχρονισμένον σχολεῖον, ὅπου θὰ παίρνουν τὰ παιδιὰ της πλούσια τὴν μόρφωσίν τους. Ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν προοδευτικὴν καὶ ἐξελιξιμὴν ἀντίληψιν στηρίζει καὶ τὶς βασικὰς ἐκπαιδευτικὰς θέσεις στὰ νομοσχέδια τοῦ 1913 καὶ τὴν κριτικὴν ἀνασκόπισιν τῆς παιδείας, ποὺ ἐπιχειρεῖ στὴν εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν.

Στὴν κριτικὴν ἀνασκόπισιν δὲν ἀντικρούζει τὴν παιδείαν μόνο ἀπὸ τὴν στενὴν παιδαγωγικὴν ἢ ἀπὸ τὴν κάπως πλατύτερην ψυχολογικὴν ἄποψιν. Ἡ κριτικὴ τοῦ ἀπλώνεται καὶ στὴν κοινωνιολογικὴν ἀνάλυσιν — καὶ τοῦτο εἶνε τὸ τρίτον γόνιμον στοιχεῖον. Δὲν εἰσχωρεῖ ὡς τὶς βαθύτερες κοινωνικὰς αἰτίαι. Ὅμως παρουσιάζει τὴν λειτουργίαν τῆς παιδείας καὶ τὴν καθυστέρησίν της σὲ στενὴν συνάρτησιν μὲ τὴν κατάστασιν καὶ τὴν διάρθρωσιν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἔτσι κατορθώνει νὰ ξεχωρίσει καὶ νὰ φωτίσει τὶς βασικὰς ἀδυναμίας τῆς παιδείας μας καὶ νὰ προτείνει τὰ ἀντίστοιχα νομοθετικὰ μέτρα γιὰ τὴν θεραπεία τους, μὲ βασικὸ σκοπὸ νὰ συγχρονίσει τὴν παιδείαν σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα τῆς παιδαγωγικῆς, στὶς ἀνάγκαις τῆς κοινωνίας. Πέντε εἶνε οἱ σπουδαιότεραις ἐκπαιδευτικὰς τοῦ θέσεις.

1. Τετράχρονον, παραμελημένον καὶ ὑπόδουλον στὴν ψευτοκλασικὴν μέσιν παιδείαν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, δὲν ἐξυπηρετεῖ τὸ λαόν. Τὸ πρόγραμμά του ἀπαρχαιωμένον, οἱ μέθοδοι βάρβαραι. Ὁ σχολαστικισμὸς καὶ ὁ λογιωτατισμὸς ἀποξεραίνουν τὴν ζωτικότηταν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ ἀναλφαβητισμὸς καὶ ἡ ἀγραμματοσύνη θριαμβεύουν.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, γιὰ νὰ ἐκπληρώσει τὸν προορισμὸν του, πρέπει νὰ γίνῃ ἑξάχρονον, ὑποχρεωτικὸν καὶ ἐνιαῖον γιὰ ὅλα τὰ ἑλληνόπουλα, ἀγόρια καὶ κορίτσια, ἀκόμα καὶ γιὰ ὅσα θὰ προχωρήσουν στὴν μέσιν παιδείαν, μὲ συγχρονισμένον καὶ ἐξυπηρετικὸν γιὰ τὶς ἀνάγκαις τοῦ λαοῦ πρόγραμμα καὶ μὲ μέθοδοις προσαρμοσμέναις στὰ πορίσματα τῆς παιδαγωγικῆς.

2. Βαρειὰ πληγὴ γιὰ τὴν παιδείαν μας ὁ ψευτοκλασικισμὸς μὲ τὴν παθητικὴν καὶ στείραν μίμησιν καὶ τὴν μοιρολατρικὴν προγονοπληξίαν. Στὴν θέσιν τοῦ θὰ καλλιεργήσουμε τὸ γνήσιον ἀνθρωπισμὸν, μὲ βάση τὸ ἀρχαῖον κλασικὸν πνεῦμα καὶ μὲ μέθοδον τὸ δημιουργικὸν ἱστορισμὸν.

3. Ἡ μέσιν παιδεία μονόπλευρη, μὲ μοναδικὸν τύπον σχολείου τὸ ψευτοκλασικὸν γυμνάσιον καὶ τὴν προβαθμίδα του, τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, δὲν ἐξυπηρετεῖ τὴν μεσαία καὶ μικροαστικὴν τάξιν. Ἀνάγκη ἡ μέσιν παιδεία, βασισμένη στὸ ἑξάχρονον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἑξάχρονη καὶ αὐτὴ, νὰ γίνῃ πολὺπλευρὴ καὶ νὰ διακλαδιστεῖ στὰ τέσσαρα τελευταῖα χρόνια. Παράλληλα μὲ τὸ κλασικὸν τμήμα, νὰ λειτουργοῦν στὰ γυμνάσια καὶ πρακτικὰ καὶ πραγματιστικὰ καὶ ἐμπορικὰ καὶ ἄλλα εἰδικὰ τμήματα, ἔτσι ποὺ τὰ παιδιὰ ποὺ τελειώνουν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, νὰ ἔχουν πολλὰς πόρτας ἀνοιχτάς γιὰ τὴν ἀνώτερην μόρφωσίν τους.

4. Ἐξαθλιωμένος, ἀκατάρτιστος καὶ ἀμόρφωτος ἰδιαίτερα ὁ λειτουργὸς τῆς δημοτικῆς παιδείας. Ἐθνικὴ ἀνάγκη νὰ ὑψωθῆῖ κοινωνικὰ καὶ νὰ καταρτίσται ἐπιστημονικὰ μέσα σὲ συγχρονισμένα διδασκαλεῖα.

5. Αὐταρχικὴ, καταπιεστικὴ, φαυλοκρατικὴ καὶ ἐπιστημονικὰ ἀκαθοδήγητη ἢ διοίκησις τῆς παιδείας. Ἀπαραίτητος ὁ λυτρωμὸς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κλάδου ἀπὸ τῆ συναλλαγῆ καὶ τὸ φατριασμό. Ἀνάγκη νὰ ὀργανωθοῦν τὰ ἐποπτικὰ συμβούλια καὶ νὰ ἰδρυθῆῖ ἀνώτατο ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιο γιὰ νὰ μελετᾷ τὰ προβλήματα τῆς παιδείας καὶ νὰ προτείνει τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀποκέντρωσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς παιδείας.

Τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια συνάντησαν λυσσασμένη ἀντίδραση ἀκόμη καὶ ἀπὸ στελέχη τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων. Ὑποστηρικτῆς τοὺς πάντοτε βγήκε ὁ Γληνός. Μὲ σειρά ἀρθρῶν τοῦ ξεσκεπάσει τὴν ἀντίδρασιν καὶ ἀνάτρεψε τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὶς συκοφαντίας τῆς. Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου ὑποχώρησε μπροστὰ εἰς τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὰ ἐγκατάλειπε «δι' εὐθετότερον χρόνον». Ἐψήφισε ὅμως τὸ νομοσχέδιον γιὰ τὴν διοίκησιν τῆς παιδείας καὶ τὸ Ἀνώτατο ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιον, ὅπου τοποθέτησε φίλους τῆς ἐκπαιδευτικούς.

β'. Διευθυντῆς εἰς τὸ Διδασκαλεῖο τῆς μέσης παιδείας. Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1912 ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας Τσιριμῶκος διόρισε τὸν Γληνὸν διευθυντῆν εἰς τὸ Διδασκαλεῖον τῆς μέσης παιδείας. Στὴν πλούσιαν παιδαγωγικὴν δράσιν, ποὺ ἀνάπτυξε ὁ Γληνὸς εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, εἶνε ἐρβαρτιανὸς εἰς τὴν μορφήν καὶ προοδευτικὸς εἰς τὴν οὐσίαν. Ἐνῶ τυπικὰ διδάσκει τὸ ἐρβαρτιανὸν σύστημα, δὲν τὸ ἀκολουθεῖ ὅμως τυφλά. Τὸ κρίνει κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς σύγχρονης τότε ψυχολογίας, ξεσκεπάζει ὀρισμένους ἀδυναμίας τοῦ, ἀποδείχνει τὸν ἰντελλεκτουαλιστικὸν χαρακτήρα, ἀπλώνεται εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ κοινωνικοῦ παράγοντα τῆς ἀγωγῆς καὶ ἀνοίγει καινούριους ὄριζοντες. Ἡ σπουδαιότερη καινοτομία εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Διδασκαλείου εἶνε τὰ δύο παιδαγωγικὰ φροντιστήρια ποὺ ἰδρύσει, τὸ πρακτικὸν μὲ θέματα ἀπὸ τὴν σχολικὴν πράξιν καὶ τὸ θεωρητικόν, ὅπου ἐξετάζονται θεωρητικὰ προβλήματα τῆς παιδαγωγικῆς, ὅπως π.χ. ἡ ἀξία τῶν κλασικῶν σπουδῶν, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ σημασία τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐργασίας αὐτῆς δημοσιεύθησαν εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀγωγή», ποὺ ἰδρύσει ὁ Γληνός. Στὰ παιδαγωγικὰ φροντιστήρια καλλιεργεῖ τὴν μέθοδον τῆς αὐτενέργειας, δίνει γερὸν χτύπημα εἰς τὴν παθητικὴν ἀκροαματικὴν διδασκαλίαν, ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερον μεσουρανεῖ εἰς τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ μας ἰδρύματα καὶ ἀποκαλύπτει τὴν πολὺπλευρὴν καθολικὴν του μόρφωσιν. Ἡ ἐπίδρασις ποὺ ἀσκεῖ εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ, καθηγητὰς τῆς μέσης παιδείας, εἶνε καταπληκτικὴ. Ἀκτινοβολεῖ. Ἡ φήμη τοῦ ἀπλώνεται, οἱ προοδευτικαὶ ἰδέαι τοῦ ἀρχίζουν νὰ ἐπιβάλλονται. Δημιουργεῖ φανατικούς φίλους καὶ ὀπαδοὺς. Δημιουργεῖ «σχολήν» καὶ προετοιμάζει τοὺς μελλοντικούς συνεργάτας τοῦ.

Ἡ ἀντίδραση ἀνησυχεῖ. Ἐτοιμάζει τὴ συκοφαντικὴ φαρέτρα τῆς. Μὲ τὴν πτώση τῆς κυβέρνησης Βενιζέλου τὸ Φλεβάρη τοῦ 1915, ξεσπάει ἡ ἐπίθεση. Ὁ καθηγητὴς στὸ πρότυπο τοῦ Διδασκαλείου Σκαλισιάνος—ὁ Γληνὸς εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸ Διδασκαλεῖο «δι' ἀνικανότητα»—γίνεται τὸ ὄργανό τῆς. Καταγγέλλει τὸ Γληνὸ, πὼς ἔβρισε τὸν Κωνσταντῖνο «σακαράκα». Οἱ ἀνακρίσεις ποὺ ἔγιναν ἀποδείχνουν τὴ συκοφαντία. Ὅμως ὁ Γληνὸς εἶνε ἀνεπιθύμητος στὴ νέα Κυβέρνηση. Τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου στὰ 1916 ἐπιταχύνει τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Διδασκαλείου. Τὸ γόνιμο παιδαγωγικὸ του ἔργο στὸ Διδασκαλεῖο ἀνατρέπεται. Ριζώνει ὅμως στὴν ψυχὴ τῶν μαθητῶν καὶ φίλων του.

γ' Γενικὸς γραμματέας στὸ Ὑπουργεῖο τῆς παιδείας. Στὰ νοεμβριανὰ (1916) ὁ Γληνὸς φυλακίζεται ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς καὶ τοὺς «ἐπίστρατους». Μετὰ τὴν ἀποφυλάκισή του φεύγει στὴ Θεσσαλονίκη. Σὲ λίγο ὁ Κωνσταντῖνος ἐκθρονίζεται καὶ διώχεται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἡ κυβέρνηση Βενιζέλου κατεβαίνει στὴν Ἀθήνα καὶ ὁ Γληνὸς τοποθετεῖται γενικὸς γραμματέας στὸ Ὑπουργεῖο τῆς παιδείας. Σκοπὸς του καὶ πάλι ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Πιστεύει ἀπόλυτα, πὼς ὁ ἐπαναστάτης Βενιζέλος αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ τὴν πραγματοποιήσει. Βλέπει βέβαια πὼς δὲν εἶνε ἡ κατάλληλη στιγμή μέσα στὴν ἀγωνία καὶ τὴ φωτιά τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου καὶ γι' αὐτὸ περιορίζει τὸ πλάτος τῆς μεταρρύθμισης καὶ συγκεντρώνει ὅλη του τὴν προσοχὴ στὸ συγχρονισμὸ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Τὸ πρῶτο ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἦταν νὰ λυτρωθοῦν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ σκλαβιά καὶ τὸ βραχνὰ τῆς καθαρεύουσας, γιὰ νὰ «εἰσορμήσει τὸ φῶς καὶ ἡ ζωὴ» καὶ νὰ φυσήξῃ «ὁ ζωογόνος ἀέρας εἰς τὴν πνιγηρὰν καὶ δμιχλώδη ἀτμόσφαιραν τοῦ σχολείου»¹. Μὲ νομοθετικὸ διάταγμα εἰσάγεται ἡ δημοτικὴ γλῶσσα στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ἡ ἀντίδραση ξεσπάει. Κινητοποιεῖ ὅλες τῆς τὶς δυνάμεις. Δεσποτάδες, μεγαλόσχημοι καθηγητὲς, πατριδοκάπηλοι ἀσχημονοῦν. Ἐκτοξεύουν τὶς γνωστὲς συκοφαντίες τους. Ἡ κυβέρνηση ὅμως δὲν ὑποχωρεῖ αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα μπαίνει στὸ δημοτικὸ σχολεῖο.

Γιὰ νὰ σταθεῖ ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμιση καὶ νὰ συγχρονιστεῖ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο χρειάζονταν καὶ πολλὰ ἄλλα. Δυὸ ἦταν τὰ σπουδαιότερα. Πρῶτα ἔπρεπε νὰ ξεσκεπαστεῖ ἡ ἀντίδραση καὶ νὰ διαφωτιστεῖ ὁ δασκαλικὸς κλάδος γιὰ τὸ νόημα καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς μεταρρύθμισης. Γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦτο ἰδρύεται ὁ θεσμὸς τῶν «ἀνωτέρων ἐποπτῶν» καὶ διορίζονται ἀνώτεροι ἐπόπτες οἱ δυὸ στενοὶ τότε συνεργάτες τοῦ Γληνοῦ, ὁ παιδαγωγὸς Ἄ. Δελμούζος καὶ ὁ γλωσσολόγος Μ. Τριανταφυλλίδης. Στὰ διαφωτιστικὰ μαθήματα, ποὺ ἄρχισαν νὰ κάνουν στοὺς δασκάλους πρωτοστατεῖ ὁ Γληνός.

1. Ἄντ. Γαβριήλ (Δ. Γληνοῦ) «Οἱ χοῖροι υἱξουσιν» κτλ. 2η ἐκδουση 1924, σελ. 30.

Τὸ δεύτερο: μέσα σὲ σύντομο ἰστορικό διάστημα γράφονται μὲ τὴν ἔμπνευση καὶ τὴν καθοδήγηση τοῦ Γληνοῦ ἀπὸ παιδαγωγοὺς καὶ λογοτέχνες τὰ καινούρια ἀναγνωστικά γιὰ τὰ δημοτικά σχολεῖα. Τὰ νέα αὐτὰ ἀναγνωστικά παρουσιάζουν σημαντικὴ πρόοδο ὄχι μόνο στὴν ὁμορφὴ ἐμφάνιση καὶ στὴ γλώσσα, παρὰ καὶ στὸ περιεχόμενο καὶ στὴ μέθοδο. Δὲν ἔφεραν ἀπλὴ ἀλλαγὴ στὴ γλώσσα. «Ἐδῶ ὑπάρχει ἀνατολὴ νέου κόσμου», γράφει ὁ ἴδιος ὁ Γληνός. «Ἐδῶ ὑπάρχει κρήνισμα εἰδώλων, μεταβολὴ συστημάτων»¹. Καὶ πραγματικὰ ἕνας καινούριος κόσμος ἀνατέλλει. Εἶνε οἱ πρῶτες ἀκτῖνες του. Τὰ νέα ἀναγνωστικά καὶ ἰδιαίτερα τὸ καλύτερο ἀπ' ὅλα, τὰ «Ψηλὰ βουνά», ἀνοίγουν τὸ δρόμο γιὰ τὴν αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν καὶ τὰ φέρνουν κοντὰ στὴ φύση, τὰ πλησιάζουν στὴ ζωὴ, στὴ χαρὰ, στὴ δράση. Εἶνε διαποτισμένα μὲ τὸ προοδευτικὸ πνεῦμα, εἰσάγουν τὴν αὐτοδιοίκηση, μιλοῦν στὴν καρδιὰ τῶν παιδιῶν, χτυποῦν τὴ δογματικὴ ἠθικολογία καὶ προσπαθοῦν νὰ καλλιεργήσουν τὰ κοινωνικὰ συναισθήματά τους. Ἔτσι γίνονται τὰ πρῶτα βήματα γιὰ νὰ ἀποκτήσει περιεχόμενο ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμιση. Μὲ τὰ νέα ἀναγνωστικά γίνεται στὴν πράξη καὶ τὸ ξεπέραςμα ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ σιὸν ἐκπαιδευτικὸ δημοτικισμό.

Ἔρχονται ὅμως οἱ ἐκλογὲς τῆς 1ης τοῦ Νοέμβρη 1920. Ὁ Βενιζέλος πέφτει. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση γκρεμίζεται συθέμελα. Ἡ περίφημη κριτικὴ «ἐπιτροπεία» ποὺ συγκρότησε ἡ νέα βασιλικὴ κυβέρνησις, μὲ τὸν πρόεδρό της τὸ «σοφὸ» καθηγητὴ στὸ Πανεπιστήμιο Ν. Ἐξαρχόπουλο γνωματεύει πὼς πρέπει νὰ καοῦν τὰ νέα ἀναγνωστικά «ὡς ἔργα ἀπάτης καὶ κακοβούλου προθέσεως». Δέκα χρόνια ἀγῶνες. Ἡ θυσία μεγάλη. Ὁ τραυητὸς ἄκαρπος.

Δεύτερη περίοδος (1921 - 1926)

α'. Κριτικὴ καὶ αὐτοκριτικὴ. Τὸ ἔργο γκρεμίστηκε. Ἡ καθαρεύουσα θροναιάζεται θριαμβευτικὰ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ὁ λογιότατος καὶ ὁ σχολαστικισμὸς περισφίγγουν τὰ πλοκάμια τους. Ὁ Γληνός καὶ οἱ συνεργάτες του διώχνονται ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία. Τὸ χτύπημα βαρὺ. Ὁ Γληνός, ἀκατάβλητος ἀγωνιστής, δέχεται μὲ αἰσιοδοξία τὴ μάχη². Κέντρο τῆς δράσης του ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος». Δίπλα του παλιοὶ καὶ καινούριοι συνεργάτες καὶ συναγωνιστές καὶ ὅλοι οἱ διαλεκτοὶ λειτουργοὶ τῆς παιδείας.

Πρῶτὴ του δουλειὰ νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασι, νὰ ἐρευνήσῃ γιὰ τὴν γκρεμίστικη καὶ ἡ περιορισμένη ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, νὰ βρεῖ τίς αἰτίες καὶ τὰ λάθη ποὺ ἔγιναν καὶ νὰ καταστρώσῃ τὸ πρόγραμμα τῆς

1. Ἄντ. Γαβριήλ (Δ. Γληνοῦ) «Οἱ χοῖροι ὑψίζουσιν» κτλ. σελ. 29, 30.

2. Στὴ μελέτη του «Ἡ κρῖσις τοῦ δημοτικισμοῦ» σελ. 5, γράφει ὁ Γληνός «Ἡ περίοδος αὐτὴ τοῦ διωγμοῦ πρέπει νὰ εἶνε γι' αὐτὸν (τὸ δημοτικισμό) ἐποχὴ ξαναβαφτισμοῦ στὰ πηγαῖα του νάματα, στίς γενεσιουργές του ιδέες. Ἐποχὴ ποὺ

δράσης, τὴ σωστὴ τακτικὴ γιὰ νὰ κερδιθῆ ἡ μάχη. Ἡ αὐστηρὴ αὐτοκριτικὴ καὶ ἡ κριτικὴ ἀνασκόπηση ἰδιαίτερα τῆς τριχρονης δράσης μέσα στὸ Ὑπουργεῖο τῆς παιδείας, τοῦ δείχνουν τὸ δρόμο πρὸς τ' ἀριστερά. Τὸν βαδίζει μὲ θάρρος καὶ συνέπεια. Καταλήγει στ' ἀκόλουθα πορίσματα :

1. Διαπιστώνει τὴ μεγάλη ἐπίδραση, ποὺ εἶχαν τὰ ἀναγνωστικὰ τῆς δημοτικῆς καὶ γενικὰ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση σὲ πολλοὺς λειτουργοὺς τῆς παιδείας. Τὰ καινούρια ἀναγνωστικὰ «τὰ εἶδαν, τὰ ἔψαυσαν, τὰ ἀνέγνωσαν, τὰ ἐδίδαξαν». Δὲν εἶνε πιά «τὰ μυθολογούμενα ἐκεῖνα τέρατα περὶ τῶν ὁποίων πάντες ὁμιλοῦσι, ἀλλὰ τὰ ὅποια οὐδεὶς εἶδε»¹. Οἱ προοδευτικοὶ δάσκαλοι φωτίστηκαν. Οἱ συκοφαντίες διαλύθηκαν.

2. Διαπιστώνει ἀκόμη ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα, πὼς δὲν ὑπάρχει ὑπερκομματικὴ παιδεία. Τὰ συντηρητικὰ κόμματα καὶ τὰ ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα, ποὺ συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο καὶ τὸν Ξανάφεραν στὸ θρόνο μὲ τὶς ἐκλογὲς τῆς 1 τοῦ Νοέμβρη, θέλουν ἀριστοκρατικὴ τὴν παιδεία, θέλουν νὰ κραιοῦν τὸ λαὸ στὸ πνευματικὸ σκοτάδι γιὰ νὰ τὸν παραπλανοῦν εὐκόλα. Μισοῦν τὴν πρόοδο. Τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση μόνο τὰ προοδευτικὰ δημοκρατικὰ κόμματα μποροῦν νὰ τὴν πραγματοποιήσουν. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ν' ἀγωνιστοῦμε γιὰ τὴ δημοκρατία. Σκόπιμο ἀκόμη θὰ ἦταν ὀρισμένοι προοδευτικοὶ δημοκρατικοὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἐκπαιδευτικοὶ νὰ πολιτευθοῦν, νὰ μποῦνε στὴ Βουλὴ, νὰ ἀποτελέσουν ἐκπαιδευτικὴ ὁμάδα, ποὺ θ' ἀναλάβει τὸν ἔγωνα γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς παιδείας².

3. Μεγάλον λάθος νὰ θέλουμε νὰ πραγματοποιήσουμε τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση μόνον «ἀνωθεν». Μπροστὰ στὴν ἀντίδραση καὶ τὴ συκοφαντία λυγίζουν καὶ τὰ προοδευτικὰ κόμματα. Χρειάζεται ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση νὰ στηριχθῆ σὲ ὅσο μπορεῖ πλατύτερη λαϊκὴ μάζα καὶ νὰ γίνῃ αἶτημα τοῦ λαοῦ. Μόνο μὲ τὴ λαϊκὴ πῆξη θ' ἀναγκαστοῦν τὰ κόμματα νὰ τὴν πραγματοποιήσουν. Χρέος λοιπὸν νὰ διαφωτίσουμε τὸ λαὸ μὲ ὅλα τὰ μέσα, μὲ ἐκδόσεις, μὲ τὸν τύπο, μὲ ὁμιλίες καὶ νὰ τοῦ συνειδητοποιήσουμε τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα. Καὶ πῶς πολὺ χρέος νὰ διαφωτίσουμε τὸν ἐκπαιδευτικὸ κλάδο γιὰ τὸ περιεχόμενον τῆς μεταρρύθμισης, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ δάσκα-

οὶ δημοτικιστὲς στὴν αὐτογνωσίαν τους βαθύτεροι, στὴν αὐτοπειθαρχίαν τους αὐστηρότεροι, στὸν αὐτοαγνισμό τους σκληρότεροι, θ' ἀτσαλώσουν τὶς ψυχές, θὰ τρανέψουν τὴν ἠθικὴν ὁρμήν, θὰ μεστώσουν τὴ δημιουργικὴν δουλειάν. Καὶ θὰ ἔπρεπε κίβλας... νὰ ἦταν, γιὰ χάριν τοῦ λαοῦ, ποὺ πρέπει νὰ ξυπνήσῃ, ὀρμητικότεροι καὶ ζωντανότεροι . . . περισσότερο ἐνωμένοι».

1. Χαρακτηριστικὴ περιγραφή μᾶς δίνει ὁ ἴδιος ὁ Γληνὸς στὸ βιβλίον του Ἄντ. Γαβριήλ «Οἱ χοῖροι ὑΐξουσιν» κτλ. σελ. 23 - 32 καὶ 48.

2. Στὰ 1923 ὁ Γληνὸς, μαζί μὲ δυὸ ἄλλους συνεργάτες του—ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἦμουν α' ἐγὼ—ἔκανε τὰ σχετικὰ διαβήματα. Δὲ βρῆκε ὅμως τὴν κατανόησιν ποὺ περιμέναμε ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος Ἄλ. Παπαναστασίου.

λος ἄξιος φορέας καὶ ἐφαρμοστῆς τῆς μεταρρύθμισης καὶ διαφωτιστῆς τοῦ λαοῦ. Τὸ ἔδαφος ἄλλωστε γιὰ τὸ διαφωτισμὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κλάδου εἶνε ἄρκετὰ καλλιεργημένο.

Τὸ διπλὸ τοῦτο ἔργο πρέπει ν' ἀναλάβει ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος. Ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὰ βγάλει πέρα. Ἀπαραίτητο ὅμως νὰ ἀναδιοργανωθεῖ καὶ νὰ συγκεντρώσει ὅλους τοὺς προοδευτικούς. Ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ συντονίσαι καὶ νὰ καθοδηγήσει τὸν ἀγώνα. Καὶ πραγματικὰ καινούριος ἀέρας φύσηξε τότε στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὁμιλο. Ψυχὴ του ὁ Γληνός¹.

4. Μὰ γιὰ νὰ ριζώσει ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κλάδου χρειάζεται νὰ πάρει πλούσιο περιεχόμενο. Καλὴ εἶνε καὶ ἀπαραίτητη ἡ δημοτικὴ γλῶσσα. Καλὸς εἶνε καὶ ἐπιβάλλεται νὰ γίνει ὁ συγχρονισμὸς τῆς παιδείας. Μὰ δὲν ἄρκει. Χρειάζεται ἀκόμη νὰ ἀναγεννηθεῖ ἡ παιδεία μὲ τὰ ζωντανὰ ἰδανικὰ καὶ νὰ πάρει ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ κοινωνικὸ περιεχόμενο, γιὰ νὰ γίνει ἡ παιδεία πραγματικὰ δημοκρατικὴ καὶ ἐξυπηρετικὴ τοῦ λαοῦ. Ἔτσι λοιπὸν ὁ Γληνὸς προχωρώντας πρὸς τ' ἀριστερά, περνάει ὄχι μόνο στὴ θεωρία, παρὰ καὶ στὴν πράξη ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικὸ στὸν κοινωνικὸ δημοτικισμό.

5. Σκόπιμο βρῖσκει ἀκόμη ὁ Γληνὸς νὰ ιδρύσουν οἱ παιδαγωγοὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου ἓνα πρότυπο σχολεῖο—δημοτικὸ καὶ γυμνάσιο. Ἐκεῖ θὰ προσπαθήσουν νὰ ἐφαρμόσουν μέσα στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα τίς καινούριες παιδαγωγικὲς ἀντιλήψεις, νὰ δώσουν τὸ σωστὸ περιεχόμενο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἠθικοκοινωνικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν, καὶ νὰ καλλιεργήσουν μὲ τὴν πράξη τὸ προοδευτικὸ πνεῦμα.

Αὐτὸ εἶνε σὲ πολὺ ἄδρξ γραμμὲς τὸ πρόγραμμα, ποὺ καθόρισε ὁ Γληνός. Σύμφωνα μ' αὐτὲς τίς κατευθυντήριες γραμμὲς ξετυλίγει τὴν πλούσια ἐκπαιδευτικὴ δράση του σ' ὅλη τὴ δεύτερη περίοδο. Εἶνε τότε ὁ ριζοσπάστης-δημοκράτης παιδαγωγός.

β'. Ἀνωτέρα γυναικεῖα σχολή. Γρήγορα πείστηκε ὁ Γληνός, πὼς τὸ πρότυπο σχολεῖο ποὺ ζητοῦσε, δὲν ἦταν εὔκολο νὰ ιδρυθεῖ καὶ νὰ εὐδοκιμήσει. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ κράτος τῶν βασιλικῶν ἐπίστρατων ἔδινε τὴ σχετικὴ ἄδεια, θὰ παρεμπόδιζε τὴ λειτουργία του μὲ τοὺς ἐπιθεωρητές, τυφλὰ ὄργανά του καὶ κοπέλια τῆς ἀντίδρασης. Σὲ στενὴ σύσκεψη ποὺ ἔγινε στὸ σπίτι τοῦ Γληνοῦ τὸ Μάη τοῦ 1921 ξεπετάχτηκε ἡ ἰδέα γιὰ

1. Ὁργανώθηκαν οἱ βδομαδιάτικες συγκεντρώσεις στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὁμιλο. Ἐκεῖ ἔγινε ἡ κριτικὴ καὶ αὐτοκριτικὴ καὶ ἀναπτύχθηκαν τόσα ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ ζητήματα μὲ κύριο ὁμιλητὴ τὸ Γληνό. Ἀναδιοργανώθηκε τὸ Δελτίο τοῦ Ὁμίλου, ὅπου ὁ Γληνὸς δημοσίεψε τίς δύο γνωστὲς μελέτες του. Καὶ ἀκόμη σὰν ἀπάντηση στὴν «Κριτικὴ Ἐπιτροπεία» γιὰ τὰ ἀναγνωστικὰ τῆς δημοτικῆς γράφτηκαν τότε: Ἄντ. Γαβριήλ. (Δ. Γληνοῦ) «Οἱ χοῖροι ἴψουσιν» κτλ., Μ. Τριαντάφυλλίδου «Πρὶν καοῦν», Κ. Δ. Σωτηρίου «Τὰ Ψηλὰ βουνά» κλπ.

ένα είδος λαϊκού πανεπιστημίου και πάρθηκε η απόφαση να ιδρυθεί η «'Ανωτέρα γυναικεία σχολή».

Ἡ Ἄνωτέρα γυναικεία σχολή, ἂν τὸ καλοεξετάσουμε, εἶνε ἡ πρώτη προσπάθεια νὰ ἐφαρμοσθῆι στὴν ἀνώτερη παιδεία ὁ κοινωνικὸς δημοτικισμός. Σκοπὸς τῆς ἦταν «νὰ δώσει ἀνώτερη ἱστορική, καλλιτεχνική, φιλοσοφική καὶ κοινωνιολογική μόρφωση στὶς γυναῖκες, ποὺ θέλουν νὰ κατανοοῦν καὶ νὰ ὑποβοηθοῦν τὶς τάσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, προπάντων τοῦ νεοελληνικοῦ καὶ νὰ μετέχουν συνειδητὰ στὴ σύγχρονη προοδευτικὴ κίνηση»¹. Ἡ Ἄνωτέρα γυναικεία σχολή προβάλλει «ένα νέο ἰδανικὸ παιδείας» γιὰ τὴ γυναῖκα «βγαλμένο ἀπὸ ένα νέο ἰδανικὸ ζωῆς»². Καὶ τὸ καινούριο αὐτὸ ἰδανικὸ ζωῆς γιὰ τὴ γυναῖκα εἶνε ὁ «γυναικεῖος ἀνθρωπισμός». «Ἡ γυναῖκα νὰ μείνει γυναῖκα, ἰδιότυπο πλάσμα, διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν ἄνδρα καὶ ἔξωτερικὰ καὶ ἔσωτερικὰ, μὰ συνάμα νὰ γίνῃ ἄνθρωπος τέλειος»³. «Ἡ γυναῖκα ἀπολυτρωμένη, ἔξανθρωπισμένη καὶ σὰν μητέρα καὶ σὰν πολίτης καὶ σὰν κοινωνικὸς παράγοντας, θὰ εἶνε πολὺ καλύτερα ἀπὸ σήμερα... Καὶ τότε ἡ κοινωνία θὰ αἰσθανθῆι διπλασιασμένες τὶς δημιουργικὲς τῆς δυνάμεις»⁴.

Στὴν Ἄνωτέρα γυναικεία σχολή ὁ Γληνὸς δίδαξε «εἰσαγωγὴ στὴ φιλοσοφία». Ἡ ἐξέλιξή του ραγδαία. Ἡ θεωρητικὴ του σκέψη βαθαίνει καὶ πλαταίνει. Ἐρευνάει τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα μέσα στὴν κίνηση τῆς κοινωνίας καὶ στὴν ἀλληλοεξάρτησή τους. Δὲν εἶνε πιά ὁ ἐρβαρτιανὸς παιδαγωγός. Ἄνοίγει καινούριους δρόμους στὸ ἀκροατήριό του καὶ ὑψώνεται ὀδηγητής. Ἡ ἐπίδραση ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ φιλοσοφία φανερὴ. Τοποθετεῖ τὴ φιλοσοφία μέσα στὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο. Ἀναλύει μὲ δεξιοτεχνία κάθε φορὰ τὴν κοινωνικὴ κατάσταση καὶ παρουσιάζει μὲ σαφήνεια καὶ μεθοδικότητα ἀξιοθαύμαστη τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα σὰν γέννημα τῆς πάλης μέσα στὴν κοινωνία, σὰν ἔκφραση τῶν κοινωνικῶν ρευμάτων καὶ ἀγώνων. Ἡ διδασκαλία του συναρπάζει. Τὸ πυκνὸ ἀκροατήριό του κρεμιέται ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Ὁ Γληνὸς τὸ ὀδηγεῖ γιὰ νὰ τὸ κάνει ἱκανὸ «νὰ μετέχει συνειδητὰ στὴ σύγχρονη προοδευτικὴ κίνηση».

Ἡ Ἄνωτέρα γυναικεία σχολή ἔζησε δυὸ χρόνια. Ἄλλα καθήκοντα σπουδαιότερα καλοῦσαν τὸ Γληνὸ καὶ τοὺς συνεργάτες του.

γ'. Ἡ δευτέρη τριετία στὸ ὑπουργεῖο παιδείας. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Πλαστήρα, ἔπειτα ἀπὸ τὴν τραγικὴ μικρασιατικὴ καταστροφή, ξαναφέρνει τὸ Γληνὸ καὶ τοὺς συνεργάτες του στὸ Ὑπουργεῖο τῆς παιδείας. Καινούριοι ἀγῶνες τοὺς περιμένουν.

Ὁ Γληνὸς πιστεύει, πὼς μέσα στὴ νέα πολιτικὴ καὶ πολιτειακὴ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε μὲ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς δημοκρατίας, ὑπάρχουν εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ ριζοσπαστικότερη ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Σ'

1, 2, 3, 4. Δ. Γληνοῦ: Γυναικεῖος Ἀνθρωπισμός, σελίδες 29, 6, 14 καὶ 15.

αὐτὴ τὴν κατεύθυνση, ἀκατάβλητος ἀγωνιστής, ξετυλίγει ὅλη του τὴν ἐκπαιδευτικὴ δράση. Φλέγεται. Θέλει νὰ ὑψώσει τὸν «παραπλανεμένο λαὸν» καὶ νὰ τὸν λυτρώσει.

Δημιουργεῖ τὴ νομοπαρασκευαστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας. Μέλη τῆς στενοὶ συνεργάτες του καὶ ἄλλοι προοδευτικοὶ δημοτικιστὲς ἐκπαιδευτικοί. Ἔργο τῆς νὰ ἐτοιμάσει τὰ καινούρια ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας. Καθοδηγητῆς τῆς δ' ἴδιος. Ἡ δουλειὰ ἀρχίζει μὲ ἐνθουσιασμό. Οἱ ἐλπίδες φουντώνουν. Γρήγορα ὅμως ἀκολουθεῖ τὸ φυλλορόημά τους.

Στὴν ἐπαναστατικὴ περίοδο τὸ μόνο ποὺ πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ Κ. Γόντικα εἶνε ἡ εἰσαγωγή γιὰ δεύτερη φορὰ τῆς δημοτικῆς καὶ τῶν ἀναγνωστικῶν τῆς στὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Τίποτε ἄλλο οὐσιαστικό. Στὴν πρώτη δημοκρατικὴ κυβέρνησις τοῦ Παπαναστασίου, ὕστερ' ἀπὸ ἐπίμονη προσπάθεια, κατορθώθηκε νὰ ψηφιστοῦν ἀπὸ τὴ Βουλὴ μερικὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια (ἡ πρώτη σειρά) προπαρασκευαστικὰ στὸ βάθος γιὰ τὴ ριζικότερη ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Μὰ κι ἀπ' αὐτά, τὰ σπουδαιότερα δὲν ἐφαρμόζονται. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα ματαιώθηκε καὶ ἡ ὁμαδικὴ ἀποστολὴ ὑποτρόφων λειτουργῶν τῆς παιδείας στὰ προοδευτικὰ πανεπιστήμια τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, τόσο ὅμως ἀπαραίτητη γιὰ νὰ μορφωθοῦν τὰ ἱκανὰ στελέχη γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Καὶ ματαιώθηκε ἡ ἐφαρμογὴ τους, γιατί ὁ πρόεδρος στὴν κυβέρνησις Παπαναστασίου λιγοψύχησε καὶ δέχτηκε, ὕστερα ἀπὸ τὸ θόρυβο ποὺ προκάλεσε ὁ ἀντιδραστικὸς τύπος γιὰ τὴν «ἀθρόαν ἐπιψήφισιν πολυδαπάνων νόμων», νὰ συγκροτηθεῖ «ἡ Ἐπιτροπὴ περισυλλογῆς τῶν οἰκονομικῶν» μὲ πρόεδρό τῆς τὸ γνωστὸ ἀντιδραστικὸ Θανάση Εὐταξία, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐξετάσει τίς δαπάνες ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ καινούριοι νόμοι, ποὺ ψηφίστηκαν καὶ νὰ κρίνει ἂν ἀντέχει ὁ δημόσιος προϋπολογισμὸς καὶ μὲ τὸ δικαίωμα νὰ ἀποφασίσῃ αὐτὴ ὀριστικὰ γιὰ τοὺς νόμους, ποὺ θὰ ἀνασταλεῖ ἡ ἐφαρμογὴ τους. Μεγάλη λοιπὸν ἡ προσπάθεια, μὰ ἄγονη. Σκληρὸς ὁ ἀγώνας καὶ τὰ ἀποτελέσματα φτωχικά. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τορπιλλίζεται στὰ πρῶτα τῆς βήματα.

Παράλληλα ὁ Γληνὸς ἔχει ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τῆς νεοϊδρυμένης ἔπειτα ἀπὸ εἰσήγησή του Παιδαγωγικῆς ἀκαδημίας. Σκοπὸς τῆς νὰ δώσει ἀνώτερη καὶ συγχρονισμένη φιλοσοφικὴ, κοινωνιολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ μόρφωση σὲ λειτουργοὺς τῆς μέσης παιδείας, γιὰ νὰ στρατολογήθοῦν ἀπὸ τοὺς πτυχιούχους τῆς οἱ γυμνασιάρχες, οἱ γενικοὶ ἐπιθεωρητὲς τῆς παιδείας καὶ οἱ καθηγητὲς στὰ διδασκαλεῖα. Ὁ Γληνὸς διδάσκει τὰ δυὸ ἀγαπημένα του μαθήματα, εἰσαγωγή στὴ φιλοσοφία καὶ κοινωνιολογία. Τὸ βᾶδισμά του πρὸς τ' ἀριστερὰ ἔχει ἀκόμη προχωρήσει. Πλησιάζει στὸ τέρας. Στὴ διδασκαλία του εἶνε τότε ὁ Γληνὸς ριζοσπαστικότερος. Στὸ θεωρητικὸ ἀντίκρισμα καὶ στὴν ἐρμηνεία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων βρίσκει τὸ σωστὸ

δρομο. Είπε στο βάθος σοσιαλιστής. Μὲ θάρρος καὶ συνέπεια ἀναλύει τὴν πορεία τῆς κοινωνίας καὶ προβάλλει τὰ καινούρια ἰδανικά. Γίνεται ὁ κήρυκας τῆς κοινωνικῆς ἀνάπλασης, «τοῦ κοινωνικοῦ ξαναγεννημοῦ» τοῦ ἔθνους. Ἡ Παιδαγωγικὴ ἀκαδημία ὑψώνεται προπύργιο τῆς ἀναγέννησης τῆς παιδείας.

Στὸ μεταξὺ ὅμως οἱ κυβερνήσεις τῆς ἀσικῆς ψευτοδημοκρατίας δὲ στερεώνουν. Οἱ φατρίες ὀργιάζουν. Τὰ νεοσύστατα δημοκρατικὰ κόμματα, παρακλάδια τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων, στήνουν ἄγριο καυγὰ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Βουλὴ γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ προετοιμάζουν τὸ φασισμό. Παράλληλα οἱ συντηρητικοὶ φιλελεύθεροὶ καὶ οἱ ψευτοδημοκρατικοὶ καὶ μαζί τους καὶ ἡ βασιλικὴ φατρία, ὅλοι ἐνωμένοι, θέλουν νὰ πνίξουν τὸ λαϊκὸ κίνημα, ποὺ ἔχει ξεσπάσει ἔπειτα ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ τὴν τραγικὴ χρεωκοπία τῆς «μεγάλης ἰδέας». Φουντώνει τότε καὶ ἡ ἀντίδραση πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ δημιουργεῖ τὰ «μαρασλειακὰ». Ἡ συκοφαντία ὀργιάζει. Δεσποτάδες, καθηγητὲς στὸ πανεπιστήμιο, μεγαλόσχημοι «ἀξιωματοῦχοι», ὅπως γράφει ὁ Γληνός, «ὑποκριτικὰ θεολογοῦν, καπηλικὰ πατριδολογοῦν, σεμνότυφα ἠθικολογοῦν, κακόπιστα διαστρέφουν, κακόβουλα συκοφαντοῦν» καὶ προβάλλουν «τὴ θρησκεία, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἠθικὴ ἀσπίδα γιὰ τὰ πάθη τους καὶ τὰ συμφέροντά τους»¹. Ὁ δικτάτορας Παύλος μὲ τὸν κοινοβουλευτικὸ μαντῦα ποὺ τοῦ φόρεσε ὁ Παπαναστασίου, μισοδιώχνει τὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ γκρεμίζει καὶ τὸ τελευταῖο προπύργιο τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης, τὴν Παιδαγωγικὴ ἀκαδημία. Ὁ Γληνός παύεται. Ἀπὸ τότε δὲν ξαναύρισε πιά στὴ δημόσια ὑπηρεσία. Δὲν τὸ θέλησε. Ἐνωσε πὼς εἶπε μάταιη καὶ ἀσκοπὴ κάθε προσπάθεια νὰ πραγματοποιηθεῖ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση μὲ τὸ ἀσικὸ κράτος.

δ'. Τὸ περιοδικὸ «Ἀναγέννηση». Μὰ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος τοῦ ὁ Γληνός. Δὲν ἀποτραβήχτηκε. Ἐνωσε βαθύτερα μέσα τοῦ τὸν πόνο καὶ τὸν πόθο ν' ἀγωνιστεῖ. Ἡ θέλησή του ἀτσαλώνεται. Ἡ δύναμή του πυργώνει. Καὶ ξεχειλίζει ἡ ἀποφασιστικότητά του. Τάχτηκε ἀνεπιφύλακτα στὸ πλευρὸ τοῦ πονεμένου καὶ παραπλανεμένου λαοῦ, ποὺ ἀγωνίζεται σκληρὰ νὰ κατακτήσει τὰ δικαιώματά του καὶ νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὴν πολύπλευρη σκλαβιά.

Ἰδρῦει μαζί μ' ἓνα μαθητὴ καὶ συνεργάτη τοῦ τοῦ περιοδικὸ «Ἀναγέννηση». Θέλησε ὁ Γληνός νὰ ἔχει τὸ βῆμα γιὰ τὸν καινούριο ἀγώνα, ὅπου τάχτηκε. Τὸ βῆμα γιὰ τὸ κήρυγμα τῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνάπλασης τοῦ ἔθνους, τῆς ἀναγέννησής του. «Τὸ σύμβολό μας», γράφει², «δὲν εἶνε ὑπόσχεση, δὲν εἶνε ἐπαγγελία. Τὸ σύμβολό μας (ἀναγέννηση) δὲν εἶνε ἐτικέτα ἀξίας, ποὺ προσφέρουμε. Εἶνε ἀίτημα. Εἶνε πόνου καὶ πόθου κραυγὴ. Καὶ ὁ πόνος, ὅταν εἶνε ἀληθινός, εἶνε δικαίωμα. Καὶ κανεὶς

1. Δ. Γληνοῦ, Ἡ κρίση τοῦ δημοτικισμοῦ 1923, σελ. 4.

2. «Ἀναγέννηση» Χρονιὰ Α', φυλλάδιο 1ο, Σεπτέμβριος 1926, σελ. 1 καὶ 2.

δὲ μπορεῖ νὰ τὸν πνίξει στὰ στήθη ἐκείνων ποὺ τὸν νιώθουν». Καὶ καλεῖ ὄλους «ὄσοι νιώθουν μέσα τους νὰ ζεῖ τοῦ λαοῦ των ὁ πόνος» καὶ «θέλουν ν' ἀγωνιστοῦν. Ἔχουν μπροστά τους ἓνα σκοπὸ ζωῆς πλούσιο, μεγάλο, γεμάτο ἀγώνα καὶ δημιουργικὴ δράση».

Ἐψώνει λοιπὸν ὁ Γληνὸς τὴν «Ἀναγέννηση» προμαχῶνα τοῦ κοινωνικοῦ δημοτικισμοῦ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπλαση τοῦ ἔθνους καὶ προπύργιο γιὰ τὴ λαϊκὴ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση.

Καὶ πραγματικὰ στάθηκε ἡ «Ἀναγέννηση» σταθερὴ καὶ ἀκαμπτὴ στὴν πρωτοποριακὴ ἐξόρμησι, στὸν ἀγώνα. Ἡ γραμμὴ της καθαρὴ. Ριζοσπαστικὰ προοδευτικὴ. Δὲ βάζει κανένα ὄριο πρὸς τὰ ἀριστερὰ. Θέλει νὰ γκρεμίσει τοὺς φραγμοὺς καὶ ἀνοίγει καινούριους ὁρίζοντες. Καίει μέσα της «ἡ ἱερὴ φλόγα». Χτυπάει τὴν ἀντίδραση, ὅπου κι ἂν φανερώνεται στὴν πνευματικὴ κίνησι στὴ χώρα μας. Ἡ «Ἀναγέννηση» μᾶς δείχνει τὸ πέρασμα τοῦ Γληνοῦ ἀπὸ τὴ δευτέρη στὴν τρίτη περίοδο τῆς ἐξέλιξής του. Μέσα στὶς σελίδες της ὁλοκληρώνεται ὁ ριζοσπάστης παιδαγωγὸς καὶ διαμορφώνεται ὁ ἐπαναστατικὸς σοσιαλιστής, ὁ πνευματικὸς ἡγέτης τοῦ ἔθνους.

Τρίτη περίοδος (1927—1943)

Στὰ 1927 ὁ Γληνὸς στὸ θεωρητικὸ ἀντίκρισμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνίας ἔχει σχεδὸν φτάσει βαδίζοντας πρὸς τ' ἀριστερὰ στὸν ἐπιστημονικὸ σοσιαλισμό. Δὲ μένουν παρὰ λίγα βήματα γιὰ νὰ περάσει καὶ στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξι στὶς γραμμές του καὶ νὰ ὑψώσει τὴ σημαία του. Τὸ δεύτερο γκρέμισμα τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης τὸν σπρώχνει νὰ ἐπιταχύνει τὴν πορεία. Ἡ διάσπαση τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου τὸν ὠθεῖ νὰ κάνει τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα.

Ἡ ἀστικὴ τάξι στὴν Ἑλλάδα, ἀντιδραστικὴ ἀπὸ γεννησιμοῦ της, γίνεται ὀλοένα ἀντιδραστικότερη¹. Τὴν τρομάζει τὸ ξύπνημα τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ ὁ ἀγῶνας της καὶ θέλει μὲ κάθε τρόπο νὰ πνίξει τὸ λαϊκὸ κίνημα. Δὲ διστάζει νὰ χρησιμοποιήσει καὶ τὰ πιὸ σκληρὰ καὶ τὰ πιὸ ἀνῆθικα μέτρα. Ἀκόμη καὶ τὴν ἀπλὴ γλωσσικὴ μεταρρύθμιση «γνώρισμα παντοῦ τοῦ ἀστικοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἀγῶνα» τὴ θεωρεῖ ἐπικίνδυνη, τὴ συκοφαντεῖ ἀδιάντροπα, τὴν περιορίζει καὶ θέλει νὰ τὴ γκρεμίσει. Ὁ Γληνὸς ἔχει χάσει πιά κάθε ἐλπίδα ἀπὸ τὴν ἀστικὴ τάξι. Βλέπει καθαρὰ πὼς τὰ ἀστικὰ κόμματα δὲν ἔχουν καμμιά διάθεσι νὰ συγχρονίσουν καὶ νὰ ἀνορθώσουν τὴν παιδεία.

α'. Ἡ διάσπασι τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Στὴν κριτικὴ ἀνάλυσι τῆς κατάστασι καὶ στὴν αὐτοκριτικὴ, ποὺ ἐπακολούθησε στὴ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, παρουσιάστηκε

1. Ὁ ἴδιος ὁ Γληνὸς γράφει στὴ «Διακήρυξι τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου» 1927 στὴ σελ. 5: «Κάθε προοδευτικὴ ἰδέα χαρακτηρίζεται κομμουνισμός, κάθε ἐλευτερία εἶνε ἐνοχλητικὴ καὶ εἴτε μὲ σοφιστικὰ πλαγιοβαδίσματα οὐσιαστικὰ «ἀναίρεσιτά», εἴτε καταλιέται μὲ τὴν ἄμεση βία».

σοβαρή διχογνωμία. Ὁ ἀντίκτυπός της ἔφτασε καὶ στὰ μέλη τοῦ Ὀμίλου καὶ βρῆκε κατάλληλο ἔδαφος, ὕστερα ἀπὸ τὴ ζύμωση ποὺ γινόταν, ἰδιαίτερα τὰ τρία τελευταῖα χρόνια στὸν Ὀμιλο. Ἔτσι ξεχώρισαν δυὸ μερίδες: Ἡ συντηρητική, ἀντιδραστική, μὲ ἀρχηγὸ τὸν παιδαγωγὸ Ἀλέκο Δελμοῦζο καὶ ἡ ριζοσπαστική, σοσιαλιστική μερίδα μὲ ἀρχηγὸ τὸ Δημήτρη Γληνό. Παρ' ὅλη τὴν προσπάθεια ποὺ ἔγινε νὰ μὴ διασπαστεῖ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν ὅλοι οἱ δημοτικιστὲς ἐνωμένοι τὴν καινούρια ἐπίθεση τῶν λαοπλάνων πατριδοκάπηλων, ἀφήνοντας γι ἀργότερα τὸ ἰδεολογικὸ ξεκαθάρισμα τοῦ Ὀμίλου, ἡ συντηρητική μερίδα — τόση ἦταν «ἡ προοδοφοβία καὶ ἡ ἀντιδραστικὴ μεταστροφή της» — δὲ μπόρεσε νὰ συγκρατηθεῖ καὶ ὁ ἀρχηγός της, ὁ Δελμοῦζος, παρ' ὅλη τὴ συμφωνία νὰ ἀποφύγουν μὲ κάθε τρόπο τὴ διάσπαση, ἔφερε ἀναπάντεχα τὸ ζήτημα στὴ γενικὴ συνέλευση τοῦ Ὀμίλου τὸ Φλεβάρη τοῦ 1927, πιστεύοντας πὼς θὰ πάρει τὴν πλειοψηφία καὶ θὰ ξεκαθαρίσει τὸν Ὀμιλο ἀπὸ κάθε προοδευτικὸ στοιχεῖο. Στὴν ἀγόρευσίν του ὑποστήριξε μὲ πείσμα τὶς συντηρητικὲς ἀντιδραστικὲς θέσεις του καὶ ἀνάπτυξε τὴν πεισοδρομικὴ γραμμὴ, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος.

Ἐποστῆριξε λοιπὸν ὁ Δελμοῦζος, πὼς ἡ βασικὴ αἰτία ποὺ γκρεμίζεται ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση εἶνε τὸ μεγάλο λάθος ποὺ ἔγινε, νὰ συνδεθεῖ ἡ ἀναγέννηση τῆς παιδείας μὲ ὀρισμένο πολιτικὸ κόμμα, τὴν πρώτη φορὰ μὲ τὸ βενιζελικὸ καὶ τὴ δεύτερη μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δημοκρατικὰ κόμματα. Καὶ τὸ λάθος αὐτὸ γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερο καὶ ἀσυγχώρητο, ἅμα ὑποστηρίζουμε — κι αὐτὸ κάνουν πολλὰ μέλη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου — πὼς ἡ παιδεία βρίσκεται σὲ ἄμεση συνεξάρτηση μὲ τὴ σύνθεση τῆς κοινωνίας καὶ πὼς ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης συνδέεται μὲ τὴ νίκη τοῦ λαϊκοῦ κινήματος. Καὶ τὸ λάθος αὐτὸ εἶνε πολιτικὸ καὶ ἐπιστημονικό. Πολιτικὸ, γιατί σὰ νὰ μὴν ἔφταναν οἱ τόσες συκοφαντίες, ἀκούεται τώρα καὶ ἡ κατηγορία πὼς οἱ δημοτικιστὲς εἶνε κομμουνιστὲς καὶ παρουσιάζεται τώρα ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ὄργανο γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ στὴ χώρα μας. Ἐπιστημονικό, γιατί ἂν ἀντικρίσουμε τὴν παιδεία καθαρὰ παιδαγωγικά, χωρὶς καμμιά πολιτικὴ ὑστεροβουλία, θὰ ἰδοῦμε πὼς δὲν ἔχει καμμιά σχέση οὔτε μὲ τὴ σύνθεση τῆς κοινωνίας, οὔτε μὲ τοὺς ταξικοὺς ἀγῶνες. Ἡ ἀληθινὴ παιδεία, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀγωγή, εἶνε καὶ πρέπει νὰ μείνει ὑπερταξικὴ καὶ ὑπερκομματικὴ καὶ ν' ἀγκαλιάζει τὸ σύνολο τῆς κοινωνίας. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς λοιπὸν Ὀμιλος πρέπει νὰ σταθεῖ ἔξω καὶ πάνω ἀπὸ τοὺς ταξικοὺς ἀγῶνες, ἔξω καὶ πάνω ἀπὸ κάθε κόμμα — ἄλλιῶς παύει νὰ εἶνε καθαρὰ ἐκπαιδευτικὸ σωματεῖο καὶ γίνεται πολιτικὸ σωματεῖο — μὲ κύριον σκοπὸ νὰ βοηθήσει νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ὑπερταξικὴ καὶ ὑπερκομματικὴ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Εἶνε λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἀποχρωματισθεῖ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ νὰ ἀποκτήσει τὴν ἐμπιστοσύνη ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις καὶ ἀπ' ὅλα τὰ κόμματα. Μπορεῖ ἴσως νὰ βαδίσει μὲ ἀργό-

τρο ρυθμό, μὰ θὰ στηριχτεῖ στὸ σύνολο τῆς κοινωνίας καὶ δὲ θὰ διατρέξει τὸν κίντυνο νὰ ξαναγκρεμιστεῖ. Γι αὐτὸ χρειάζονται δυὸ πράγματα: πρῶτα πρέπει ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὄμιλος νὰ διαφωτίσει ὅλα τὰ κόμματα, πὼς ὁ σκοπὸς του εἶνε ἡ ὑπερκομματικὴ μεταρρύθμιση τῆς παιδείας. Καὶ δεύτερο χρειάζεται ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος νὰ ξεκαθαρίσει τὴ θέση του σχετικὰ μὲ τὰ δύο ἐπίμαχα ζητήματα—πηγὴ γιὰ τὶς συκοφαντίες ἐναντίον του—στὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ στὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς. Καὶ ἡ στάση ποὺ πρέπει νὰ πάρει, καθορίζεται ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴ. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος πρέπει νὰ κηρύξει, πὼς θεωρεῖ ἀναπόσπαστο ὄργανο τμῆμα τῆς ἀγωγῆς καὶ τὴ θρησκευτικὴ καὶ τὴν ἐθνικὴ ἀγωγή καὶ ἐπομένως, πὼς χρέος ἔχει ἡ παιδεία νὰ ἀναπτύξει τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ νὰ διδάξει τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα καὶ ἀκόμα χρέος ἔχει νὰ καλλιεργήσει τὸ «συνειδητὸ ἐθνισμὸ» γιὰ τὴν «αὐτοσυντήρηση τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου». Ἔτσι, τόνισε ὁ Δελμοῦζος, θὰ κλείσει τὸ στόμα τῆς ἀντίδρασης.

Στὴν ἐπίθεση τοῦ Δελμοῦζου ἀπάντησε ὁ Γληνός. Θὰ μείνει ἀλησμόνητος, σ' ὅσους τὸν ἄκουσαν, τὸ κήρυγμά του. Εἶχε φτάσει ἡ ἀποφασιστικὴ στιγμή στὴν πορεία τῆς ἐξέλιξής του. Μὲ ματωμένη καρδιά, γιὰ τὴν ἐνωθε μέσα του νὰ «ζεῖ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ὁ πόνος», λυτρωμένος ἀπὸ ἀστικά ὑπολείμματα ποὺ κρυφοζοῦσαν μέσα του, λευτερωμένος ἀπὸ κάθε συναισθηματικὸ δεσμὸ ἀπὸ τὴν κατασταλτικὴ φιλία πρὸς τὸν παλιὸ του συνεργάτη, κήρυξε ὁ Γληνός μὲ παλμό, ποὺ δόνιζε τὴν ψυχὴ τῶν ἀκροατῶν του, τὴ σοσιαλιστικὴ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ ὑψώθηκε στὰ μάτια ὅλων μας ἀρχηγὸς τοῦ κοινωνικοῦ δημοτισμοῦ.

Ἀνάλυσε μὲ συναρπαστικὴ σαφήνεια καὶ μεθοδικότητα—ἀνυπέρβλητος ἦταν πάντα στὸ προτέρημα τοῦτο—τὶ εἶνε ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀγωγή, πὼς γεννήθηκαν, ποῖο εἶνε τὸ λειτούργημά τους μέσα στὴν ὀργανωμένη κοινωνία, ἀπόδειξε μὲ χτυπητὰ παραδείγματα παρμένα ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ σύγχρονη ἐποχὴ, πὼς ἡ παιδεία καθορίζεται πάντοτε ἀπὸ τὴ σύνθεση τῆς κοινωνίας καὶ εἶνε καὶ αὐτὴ ὄργανο στὰ χέρια τῆς κυρίαρχης τάξης, ποὺ τὸ χρησιμοποιεῖ μαζὶ μ' ὀλόκληρο τὸν κρατικὸ μηχανισμό γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὰ δικά της συμφέροντα καὶ νὰ περιοροῦει τὰ προνόμιά της καὶ μαστιγώνοντας ἀλύπητα τόνισε, πὼς ὅσοι δέχονται τὴν παιδεία ὑπερταξικὴ ἢ εἶνε—καὶ αὐτὸ στὴν καλύτερη περίπτωση—ἀπροσανατόλιστοι ἐπιστημονικὰ καὶ κοινωνιολογικά, ἀνεδαφικοὶ οὐτοπιστὲς ποὺ ξεγελοῦν τὸν ἑαυτὸ τους, ἢ συνειδητὰ μεταφυσικοποιοῦν τὴν παιδεία τῆς κυρίαρχης τάξης καὶ θεληματικὰ παραπλανοῦν τὸ λαὸ μὲ τὶς μεθοδολογικὲς καὶ καθαρὰ ἐξωτερικὲς μεταρρυθμίσεις ποὺ προτείνουν, χωρὶς νὰ θίγουν τὴν οὐσία καὶ κατάληξε μὲ τὴν ἀκόλουθη θέση: «Κάθε σημαντικὴ κοινωνικὴ μεταρρύθμιση, ἄρα καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ, γίνεται μὲ μέσο τὴν πάλη τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἡ λαϊκὴ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση δὲ μπορεῖ νὰ ἔχει ἄλλο κοινωνικὸ φορῆα καὶ πρόμαχο, παρὰ τὶς κοινωνικὲς ἐκεῖνες τάξεις, ποὺ σὰν ἀδικημένες

ἀγωνίζονται νὰ λυτρωθοῦν καὶ νὰ κατακτήσουν τὰ δικαιώματά τους»¹.

Ἀπόδειξε ἀκόμη, πὼς ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή καὶ πῶς πολὺ ἡ διδασκαλία ὀρισμένου θρησκευτικοῦ δόγματος δὲν εἶνε ἀναπόσπαστο οὔτε ὀργανικὸ τμῆμα τῆς ἀγωγῆς καὶ κήρυξε πὼς «τὸ θρησκευτικὸ ζήτημα τὸ θεωρεῖ κατ' ἐξοχὴν ζήτημα ἐλευτερίας τῆς συνείδησης»² καὶ πὼς ὅσοι ὑποστηρίζουν τὸ ἀντίθετο, οὐσιαστικὰ δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο παρὰ προσπαθοῦν νὰ στηρίξουν ἀξίες, «ποὺ σήμερα, πᾶ ἐξυπηρετοῦν τὴ συντήρηση» τῆς κυρίαρχης τάξης.

Τόνισε τέλος, πὼς γύρω ἀπὸ τοὺς ὅρους «ἐθνικὴ ἀγωγή» καὶ «αὐτο-συντήρηση τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου» γίνεται πολλὰς φορὰς «ἓνα παιχνίδι ἀπὸ λέξεις, ποὺ ἀποσκεπάζει καὶ τίς πῶς ἄκρατες πεισοδρομικὰς ἀντιλήψεις»³. Ἄν μὲ τὸν ὅρο «ἐθνικὴ ἀγωγή» ἐνοοῦμε τὴν καλλιέργεια τοῦ φυλετικοῦ μίσους καὶ ἂν κλείνουμε μέσα στὸν ὅρο αὐτὸ καὶ τὴ θεωρία, πὼς ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἶνε προνομίουχα, προηορισμένη νὰ διαδώσει τὸν πολιτισμὸ σὲ ξένα ἐδάφη καταχτώντας τα, τότε ἡ ἐθνικὴ ἀγωγή γίνεται τὸ μεγαλύτερο ἐμπόδιο γιὰ τὴν εὐημερία τοῦ λαοῦ καὶ τὸ ἀντίθετο τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἂν τὴν ἐννοία τοῦ «ἐθνικοῦ συνόλου» τὴ χρησιμοποιοῦμε «γιὰ νὰ σκεπάζουμε τίς ἐσωτερικὰς ἀντιθέσεις τῶν συμφερόντων καὶ νὰ δικαιολογήσουμε τὴ διατήρηση τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καὶ τῆς ἐκμετάλλευσης ποὺ ὑπάρχει—ἂς μὴ ξεχνᾶμε πὼς μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ συμφέροντος τῆς ὀλότη-τας μίλησαν ὅλες οἱ τυραννίαι σὲ ὅλες τίς ἐποχὰς—τότε ἡ ἐννοία τοῦ «ἐθνικοῦ συνόλου» δὲν εἶνε ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ἀγωγῆς, παρὰ «γίνεται ἐμπόδιο στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ εἶνε ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ἀνθρωπιστικὴ ἀγωγή»⁴. Γιὰ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας «ἐθνικὴ ἀγωγή», τόνισε ὁ Γληνός, πρέπει νὰ διακηρύξουμε τὴν καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς λευτεριάς καὶ τὸ χτύπημα κάθε ξένου κατακτητῆ καὶ τὴν καλλιέργεια, μακριὰ ἀπὸ κάθε ἑλληνοκεντρισμὸ, τῶν ζωντανῶν στοιχείων τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ, «ποὺ ἀποτελοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ λαοῦ μας, ὅπως κάθε φορὰ διαμορφώνονται»⁵.

Δυὸ δρόμοι ἀνοίχτηκαν μπροστά μας. Ὁ ἓνας ἦταν ὁ δρόμος τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ τῆς ὑποταγῆς στὴν ἀντίδραση, ὁ δρόμος τῆς προδοσίας τοῦ λαοῦ, ὁ δρόμος πρὸς τὰ δεξιὰ. Ὁ δεύτερος ἦταν ὁ δρόμος τῆς πάλης, ὁ δρόμος τῆς ριζικῆς ἀναγέννησης τῆς παιδείας, τοῦ κοινωνικοῦ δημοτικισμοῦ, ὁ δρόμος πρὸς τ' ἀριστερὰ. Τὸ δεύτερο δρόμο βάδισε ἀποφασιστικὰ ὁ Γληνός. Αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλε ἡ ἀγάπη τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἡ ἀγάπη στὴν Ἑλλάδα.

Στὴ συζήτηση πήρανε μέρος καὶ ἄλλοι πολλοί. Κάθε συμβιβαστικὴ προσπάθεια ἔμεινε ἀγονη. Ἡ πλειοψηφία μὲ τὴν τελικὴ ψηφοφορία ἀκολούθησε ἀποφασιστικὰ τὸν Γληνὸ στὸ δρόμο τῆς τιμῆς καὶ τῆς πάλης στὸ πλευρὸ τοῦ λαοῦ. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς ξαναβρῆκε τὴ ζωτικότητά του. Ἐγίνε σωματεῖο πνευματικῆς πρωτοπορείας. Κυκλοφόρησε σὲ λίγο τὴν ἱστορικὴ

1, 2, 3, 4, 5. «Διακήρυξη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου» σελ. 8, 11, 13, 14.

«Διακήρυξη» του. Ἐκεῖ ὁ Γληνὸς καθορίζει τοὺς ὅρους, τὶς γενικὲς ἀρχές καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης. Ἔργο τοῦ Ὁμίλου ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν πραγματοποίησίν της.

β'. Ὁ Γληνὸς μεγάλος τοῦ ἔθνους δάσκαλος. Ὁ Γληνὸς ἔκανε τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα. Ἡ αἰσιοδοξία τὸν πλημμυρίζει. Ὁραματίζεται τὴν τελικὴν νίκη. Βαθειὰ ἡ πίστις του στὴ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ λαοῦ.

Σκοπὸς του καὶ στὴ νέα του ἐξόρμηση ἡ ριζικὴ τότε ἀναγέννηση τῆς παιδείας. Περιεχόμενο καὶ σκοπὸς τῆς λαϊκῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης «νὰ ὑψώσει πραγματικὰ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ»¹. Χρειάζεται ἀγώνας καὶ ἀγώνας σκληρὸς καὶ πολύπλευρος. Πρῶτος μαχητὴς στὶς ἐπάλξεις ὁ Γληνός. Ἀκατάβλητος ἀγωνιστής. Ἀναπτύσσει τὸ πρόγραμμα τῆς δράσης τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, καθορίζει στὴν «Ἀναγέννηση» καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸ σταμάτημά της στὸ «Νέο Δρόμο», τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα, προβάλλει μὲ συνέπεια τὴ μόνη σωστὴ λύση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος, ποὺ στάθηκε ὡς σήμερα ἀνίκανη ἡ ἀστικὴ τάξις νὰ τὸ λύσει. Γίνεται ὁ ὑπέροχος τῆς γνήσιας λαϊκῆς παιδείας. Ἀγωνίζεται μὲ ἀλύγιστη ἐπιμονὴ νὰ ὑψώσει τὴν παιδεία ὄργανο ἐξυπηρετικὸ στὰ πραγματικὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ποὺ μὲ μόχθο καὶ ἰδρώτα, μὲ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς του, παράγει τὰ ὕλικά καὶ πνευματικὰ ἀγαθὰ καὶ ζεῖ μέσα στὴν ἐξαθλίωση καὶ τὸ πνευματικὸ σκοτάδι, «παραπλανημένο θύμα» στὰ χέρια τῆς κυρίαρχης τάξης, τῆς πλουτοκρατικῆς ὀλιγαρχίας στὴ χώρα μας.

Μαστίγωμα τὰ ἄρθρα του (στὴν «Ἀκρόπολη») γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1929, ποὺ σχεδίασαν οἱ συντηρητικοὶ δημοτικιστὲς καὶ πραγματοποίησε ὁ τότε ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Κ. Γόντικας. Μὲ ἐπιχειρήματα ἀποστομωτικὰ ἀπόδειξε ὁ Γληνός, πόσο φαινομενικὰ προοδευτικὴ, στὴν οὐσία ὅμως καθυστερημένη καὶ ἀπροσάρμοστη στὶς πραγματικὲς ὕλικές καὶ πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πόσο λοιπὸν παραπλανητικὴ, ἦταν ἡ μεταρρύθμιση αὐτή. Ἡ ἐφαρμογὴ της ἐπικύρωσε μὲ τὸν πιὸ χτυπητὸ τρόπο, πόσο δίκιο εἶχε ὁ Γληνός, ὅταν, τρία χρόνια πρὶν, ἔγραφε στὴ «Διακήρυξη» τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου» (σ. 19 - 20), πὼς ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ποὺ προτείνουν οἱ συντηρητικοὶ δημοτικιστὲς εἶνε τυπικὴ καὶ ἐξωτερικὴ, μὲ σπουδαιότερη διαφορὰ μόνο στὴ γλώσσα—«διαφορὰ καθαρὰ μορφικὴ»—ἐνῶ στὴν οὐσία εἶνε ἀντιδραστικὴ καὶ «δὲν παρουσιάζει σ' ὄλα τὰ οὐσιαστικὰ σημεῖα καμμιά διαφορὰ» ἀπὸ τὴ μεταρρύθμιση ποὺ ἐπιδιώκουν οἱ καθαρευοῦσιάνοι.

Παντοῦ χτυπάει ὁ Γληνός τὴν ἀντίδραση, ὅπου κι ἂν φανερωθεῖ στὴν πνευματικὴ ζωὴ στὴ χώρα μας. Ξεσκεπάζει καὶ τοὺς παλιούς καὶ τοὺς νεοφερμένους μεταμφιεσμένους κήρυκούς της, ποὺ ζητοῦν μὲ τὰ ἀπατηλὰ συνθήματά τους νὰ περάσουν τὶς ἀλυσσίδες τοῦ φασισμού στὸν ἑλληνικὸ λαό.

1. «Διακήρυξη», σελ. 20.

Ξεσκεπάζει τὴν ἀγυρτεία τους. Μὲ ὄμιλίες, μὲ συζητήσεις σὲ στενὸ καὶ πλατὺ κύκλο, μὲ ἀρθρα στὰ πρωτοπόρα περιοδικά, διαφωτίζει τὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἡ φωνὴ του ἀνιηγεῖ ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρῃ ὡς τὴν ἄλλη τῆς Ἑλλάδας. Μὰ ἐκεῖ πού συγκεντρώνει τὴν προσοχὴ του εἶνε ἡ νεολαία. Στὴ νεολαία στρέφεται. Γίνεται ὁ καθοδηγητὴς τῆς. Μιλᾷει μὲ ὅλη τὴ φλόγα τῆς καρδιάς του στὴ φοιτητικὴ νεολαία. Κηρύχνει τὰ καινούρια ἰδανικά, ἀνοίγει τὸ δρόμο τῆς κοινωνικῆς διάπλασης. Τὸ κήρυγμά του πείθει, λυτρώνει, φωτίζει, ἐνθουσιάζει, συναρπάζει, ἀνυψώνει. Καὶ ὑψώνεται ὁ Γληνός, στὴ συνείδηση ὅλων τῶν προοδευτικῶν, πνευματικῶν ἡγέτης τοῦ λαοῦ στὸ σκληρὸ λυτρωτικὸ τοῦ ἀγώνα, μέγας τοῦ ἔθνους δάσκαλος.

Μὰ ὁ Γληνός δὲν εἶνε μόνο ὁ ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸν πόνο τοῦ λαοῦ θεωρητικὸς καθοδηγητὴς. Εἶνε πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ διεκδικητὴς, ὁ ἀγωνιστὴς, ὁ «κατ' ἐξοχὴν» ἄνθρωπος τῆς δημιουργικῆς δράσης. Χτίζει τὸ θεωρητικὸ ἀντίκρισμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνίας, λιθάρι μὲ λιθάρι ἀπὸ τὴν πράξη καὶ δοκιμάζει τὴ θεωρία του μέσα στὴν πράξη. Ἡ πράξη τοῦ ἀνοίγει τὸ δρόμο πρὸς τ' ἀριστερά. Ἡ πράξη τοῦ βαθαίνει τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη καὶ τοῦ ὠριμάζει τὴν κοσμοθεωρία του. Καὶ βλέπει ὁ Γληνός, μὲ τὰ μῖτια φωτισμένα ἀπὸ τὸ σκληρὸν ἀγώνα, πὼς ἡ ριζικὴ ἀναγέννηση τῆς παιδείας δὲ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ παρὰ μόνο μέσα καὶ μαζί μὲ τὴ σοσιαλιστικὴ ἀνοικοδόμηση τῆς πατρίδας μας. Καὶ ἀκούεται τότε τὸ λυτρωτικὸ κήρυγμά του, πὼς μόνο ὁ λαὸς μὲ πρωτοπόρα τὴν ἐργατικὴ τάξη πού ἀνεβαίνει, θὰ δώσει τὴ σωστὴ λύση καὶ στὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα. Καὶ γι αὐτὸ πρέπει ὁ λαός, μὲ ὀδηγητὴ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα—τὸ κόμμα πού εἶνε σπλάχνο ἀπὸ τὰ σπλάχνα του καὶ ἐνσαρκώνει τὸ πόνο καὶ τοὺς πόθους καὶ τὶς λαχτάρεις τοῦ λαοῦ—νὰ πάρει ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἐξουσία στὰ χέρια του, γκρεμίζοντας καὶ μὲ τὴ βία, ἅμα τὸ γαλέσει ἡ ἀνάγκη, κάθε ἐμπόδιο πού θὰ σταθεῖ μπροστά του. Ἔτσι ὁ Γληνός μὲ ἀπόλυτη συνέπεια γίνεται κομμουνιστὴς καὶ στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη, μπαίνει μ' ἐνθουσιασμὸ στὸ κομμουνιστικὸ κόμμα τῆς χώρας μας καὶ γοργὰ ὑψώνεται σὲ ἀνώτατο ἡγετικὸ στέλεχος του. Ἐκεῖ μέσα στὸ κομμουνιστικὸ κόμμα, ὀλοκληρωτικὰ λυτρωμένος, ζεῖ, ὅπως μοῦ ἔλεγε, τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία στὴν πιὸ ἀνώτερη, στὴν πιὸ δημιουργικὴ μορφή τῆς, στὴν ἁρμονικὴ μορφή τῆς ἐσωτερικῆς πειθαρχίας. Ἐκεῖ μέσα στὸ κομμουνιστικὸ κόμμα ὀλοκληρώνει τὴν προσωπικότητά του.

Βῆμα μὲ βῆμα βιάδιζε ὁ Γληνός τὸν τραχὺ καὶ δραματικὸ δρόμο. Κάθε σταμάτημα καὶ νέα ὀρμητικὴ ἐξόρμηση. Κάθε ἀμφιβολία καὶ βαρύτερη πίστη. Κάθε δισταγμὸς καὶ καινούριο πέταγμα. Ἀρνήθηκε ὁ Γληνός τὴν ἀστικὴν τάξη ἀπ' ὅπου ξεκίνησε. Περιφρόνησε τὰ ἀξιώματα πού τοῦ προσέφερε. Ἡ ἀστικὴ τάξη τὸν ἤθελε δικό της. Θαύμαζε τὶς ἰκανότητες καὶ τὴν πολὺπλευρὴ δυναμικότητά του. Πρόθυμη νὰ τοῦ προσφέρει καὶ τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα γιὰ νὰ τὴν ἐξυπηρετήσῃ. Ὁ Γληνός τὰ περιφρόνησε ὅλα, πιστὸς

στην ἐσωτερικὴ φωνὴ τοῦ χρέους. Θυσίασε τὴν ἀνεσὴ τοῦ, τὴν εὐκολὴ ἀνάδειξη, τὴν ἐγωιστικὴ φιλοδοξία. Ἔδωσε δλοκληρωτικὰ τὸν ἑαυτὸ του στὸν ἀγώνα τοῦ λαοῦ καὶ ἔπεσε τιμημένος μαχητὴς στὶς ἐπάλξεις του. Ἡ ἠθικὴ προσωπικότητά του καταυγάζει. Ἐγινε σύμβολο ποὺ ἠλεκτρίζει καὶ φλογίζει.

Ἄς ἀτενίσουμε μὲ σεβασμὸ καὶ ἀγάπη τὸ ἔργο του. Ρίξωσινε στὴν ψυχὴ μας καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Ὁ ἀκατάβλητος ἀγωνιστὴς, ὁ ὑπέροχος ἀνθρωπιστὴς, ὁ ἀναμορφωτὴς, ὁ καταλυτὴς καὶ οἰκοδόμος, δείχνει σὲ ὄλους τὸ δρόμο τῆς τιμῆς καὶ τοῦ χρέους. Θὰ τὸν ἀκολουθήσουμε ὅσο τραχὺς καὶ ἀνηφορικὸς κι ἂν εἶνε. Τὸ ἔργο του θὰ μᾶς ἐμπνέει. Ἡ πολὺπλευρὴ δράση του θὰ μᾶς καθοδηγεῖ. Τὸ παράδειγμά του θὰ μᾶς χαλυβδώνει. Τὰ διδάγματα του θὰ μᾶς φωτίζουν. Ἡ μεγάλη του μορφὴ θὰ συμπαραστέκει στὸν ἀγώνα.

Κ. Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΤΣΙΩΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006